

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף אמנויות
הפיקוח על החינוך למחול

מקראה למוסיקה למחול

מיקוד לבחינת בגרות מקוונת 1/2 יח"ל

קיץ, תשע"ד (2014)

כתיבה ועריכת המקראה :

גליה רגב, רחל מייסטר, אלה מרק, שאול גלעד, שירי לילוס

תוכן עניינים

הנחיות למורים

1. מבוא
2. מוסיקה אבסולוטית ומוסיקה תוכניתית
3. סוויטה
 - א. הסוויטה הבארוקית והריקודים המרכיבים אותה
 - ב. הסוויטה הרומנטית
4. הולדת הקונצ'רטו בבארוק – המוסיקה כתחרות
 - א. קונצ'רטו גרוסו
 - ב. קונצ'רטו סולו
 - ג. קונצ'רטי "ארבע העונות" מאת אנטוניו ויואלדי
 - ד. קונצ'רטי ברנדנבורגים מאת יוהן סבסטיאן באך וביצוע מחולי של מאגי מארן
5. כלי נגינה בתזמורת
6. מוסיקה למחול בישראל- רן בגנו
7. מושגים לבחינה

הנחיות למקראה

למורות שלום רב,

לפניכן מקראה לבחינה מקוונת במוסיקה למחול לשנת הלימודים תשע"ד.

מקראה זו מתמקדת בנושאים: סוויטה וקונצ'רטו.

במקראה זו תוכלו למצוא מסמכים שנכתבו ע"י כותבי המקראה והפניות לסרטונים.

במקראה זו גם חומרי העשרה והרחבה לשימושכן בכיתה.

בסיום המקראה תמצאו אלפון מושגים לבחינה.

הנחיות טכניות:

היצירות לצפייה נמצאות בערוץ סגור של יוטיוב, תחת רשימת שמע בשם: "תשע"ד - מוסיקה למחול בחינה מקוונת". על מנת להיכנס ולצפות בקטעים המצורפים יש תחילה להירשם

בשם משתמש: macholcet2012@gmail.com

סיסמא: cet123456

הקישורים במסמך זה הינם קישורים "חמים". יש ללחוץ על הקישור בשילוב עם מקש Ctrl במקלדת.

בהצלחה!

עורכות ועורך המקראה וצוות הפיקוח על המחול

מבוא

עד התקופה הקלאסית מוסיקה בוצעה לרוב ע"י מלחיניה ואנשים נוספים בסביבתם הקרובה (פטרונים ומעסיקים, תלמידים, קרובים, מוסיקאים-ידידים) או מאותם חוגים בסביבה רחוקה יותר. ומאחר שהשכבה החברתית אליה השתייכו כל אלה הייתה מצומצמת ומוגדרת ע"י השכלתה המשותפת, לא היה כל ספק גם באשר למוסכמות ביצוע המוסיקה ולהבנתה, ועל כן המלחינים לא הצטרכו לטרוח בסימון הנחיות ביצוע על דפי התווים. כל המבצעים והמאזינים ידעו היטב כיצד אמור כל פרק מוסיקלי להישמע.

אך מאז התקופה הקלאסית, כאשר התפתחה הוצאה לאור של יצירות המוסיקה בהיקף שהפיץ אותן בקרב מבצעים פוטנציאליים רבים ואנונימיים ברחבי אירופה - מוסיקאים מקצועיים וגם חובבים, שגם השתייכותם החברתית והשכלתם לא היו משותפות - נוצר צורך בפירוט הנחיות ביצוע כתובות בספרי התווים. התפתחו שיטות תיאור גרפיות ורישום מילולי של הנחיות לעוצמת הצלילים, לחלוקתם למשפטים, להיגויים, למפגעים (הזמן / המהירות) של נגינתם, וכן לאופיו הכללי של כל קטע ופרק מוסיקה.

הדרך שהתקבלה לרישום הנחיית ביצוע כללית לאופיו של קטע או פרק מוסיקלי ולמפעם המתאים לביצועו, היא ע"י שימוש בשמות תואר איטלקיים המתייחסים לרגש ו/או לאנרגיה ו/או לסוג תנועה ו/או למפעם המתאים לפרק.

כמו כן פותח מכשיר עזר בשם מְטְרוֹנוֹם (בעברית פֶּצֶמָן) המורה על המפעם בו יש לנגן קטע כלשהו ע"י הקשת מספר פעימות לדקה (BPM = Beat Per Minute), אותו ציין המלחין לצד מילות ההנחיה האיטלקיות בתחילת הקטע. כל פעימה כזאת היא פעמה בסיסית במהלך הקצבי של היצירה – מעין דופק הלב שלה. ככל שמספר הפעימות לדקה עולה, מהירות הנגינה גבוהה יותר. בין הנחיות האופי-מפעם הנפוצות ביותר :

אַלֶּגְרוֹ – Allegro : הפירוש המילולי באיטלקית – שמח. במוסיקה המשמעות הרווחת יותר היא – עירני, אנרגטי. המפעם הוא מהיר למדי (109–132 BPM)

אַדָּגִיּוֹ – Adagio : הפירוש המילולי באיטלקית – בקלות, ללא מאמץ. במוסיקה המשמעות הרווחת היא – במפעם ניוח, זורם ברוגע, מעט מושהה (55–65 BPM)

לָרְגוֹ – Largo : הפירוש המילולי – רחב. במוסיקה – בתחושת תנועה מתונה-רחבה (45–50 BPM)

לֶנְטוֹ – Lento : הפירוש המילולי – רפוי. במוסיקה – איטי (40–45 BPM)

פְּרֶסְטוֹ – Presto : הפירוש המילולי, אופי במוסיקה ומפעם – מהיר. (168–177 BPM)

אנדנטה – Andante : מושג מורכב ששינה את משמעותו מהבארוק לקלאסיקה. הפירוש המילולי באיטלקית – הֶלִיכִי, כלומר במוסיקה – בתנועת הליכה. תיאור זה הוא היחיד המורה על תבנית מקצב מסוימת – שיש בה תנועה קבועה מדודה של פסיעות/צעדים. בבארוק אכן זו היתה כל משמעותו. תבנית הצעדים הופיעה כמעט תמיד בקול התחתון – הבס (מעין walking bass בג'אז), ללא קשר למפעם מסוים.

אולם מאז החלו להשתמש בכותרת זו כהנחיית ביצוע לקטעי מוסיקה, היא בדרך כלל מופיעה על פרקים אמצעיים שהמפעם שלהם מתון – לא מהיר, אפילו נוטה מעט לאיטיות (73–77 BPM). במשמעות זו משמש האנדנטה עד היום.

מוסיקה אבסולוטית ומוסיקה תוכניתית

מוסיקה אבסולוטית הינה מוסיקה שנובעת ממקור מוסיקלי בלבד: הצלילים ששומע המלחין בשמיעתו הפנימית – בדמיונו – המנגינות, ההרמוניות והצורות המוסיקליות בהן מתארגנים הצלילים הללו, צבעי הצליל של כלי הנגינה והקולות המשמיעים אותם, והרגשות שכל המצלול הזה מביע. זה הדחף של המלחין להעלות צלילים אלה על הכתב, ולמסור באמצעותם את רגשותיו ואת הצורות המוסיקליות שהוא חווה למאזיניו.

בסוגות מוסיקליות (= ז'אנרים) אלה, כגון: פוגה, סונטה, קונצ'רטו, סימפוניה, סוויטת מחולות, קיים מבנה מוסיקלי משותף לכל ז'אנר, ולתוכו יוצק המלחין את הרעיונות המוסיקליים-רגשיים ששמע בדמיונו.

כל הז'אנרים הללו החלו להתפתח לקראת סוף תקופת הרנסנס (מאה 16), ובעיקר – בתחילת תקופת הבארוק (מאה 17), עם תנופת ההתפתחות העצומה שחלה באותה תקופה בכלי הנגינה, והתגבשו בעיקר בבארוק המאוחר ובתקופה שאנו מכנים ה"קלאסית" (מאה 18), ע"י מלחינים כגון יוהן סבסטיאן באך (1685-1750) – הפוגה והסוויטה; ופרנץ יוזף היידן (1732-1809) – הסונטה, הסימפוניה והקונצ'רטו.

מוסיקה תכניתית הינה מוסיקה ששואבת את השראתה מסיפור, תמונה, או רעיון חוץ-מוסיקלי – כלומר, היא נובעת מהתייחסות לחיי אדם, לטבע, לפילוסופיה או לאמנויות אחרות. התופעה המיוחדת של מוסיקה תכניתית היא זו של העברת תוכן-לא-מוסיקלי ביצירה, באמצעות צלילים שממחישים אותו ללא מילים.

כבר ברנסנס (מאה 16) כתבו יצירות מיוחדות שתיארו את המולת השוק, חיי הכפר, קרבות וכד' בהרכבים קטנים של כלי נגינה ובזמרת גייבריש בהברות אונומטופיאליות כחיקוי של צלילי טבע וקולות מחיי היומיום. דוגמאות רבות נוספות הולחנו בתקופות הבארוק והקלאסיקה (מאות 18-17 – פירוט דוגמאות מפורסמות אחדות בהמשך). אך לשיאה הגיעה התופעה בתקופה הרומנטית (מאה 19), כאשר סוג זה של מוסיקה היה רווח ביותר כמייצג האידיאל הרומנטי של איחוד אמנויות שונות ביצירה אחת. איחוד כזה בא לידי ביטוי בצורות זעירות כגון בלדה (צורת שיר-סיפורי ספרותי), או נוקטורן (שיר לילה ספרותי), או שיר-ללא-מילים לפסנתר; או בצורות גדולות ומרשימות כגון פואמה סימפונית, או סוויטה רומנטית (שאינה קשורה למחול, אלא מהווה תמצית מוסיקלית של יצירה דרמטית גדולה כגון אופרה, או מוסיקה לבלט).

דוגמא מפורסמת מתקופת הבארוק נמצאת במחזור הקונצ'רטי לכינור של אנטוניו ויואלדי (1741-1678) "עונות השנה", שהוא הלחין כהמחשה צלילית ל-4 סונטות ספרותיות שהוא עצמו כתב – כל אחת מתארת תופעות טבע וחיים חברתיים באחת העונות.

"אבי הסימפוניה", פרנץ יוזף היידן, שהיה בעל דמיון עשיר וחוש הומור מבריק, הכניס תיאורים תוכניתיים שונים כתבלין מיוחד דווקא לפרקים בודדים מהסימפוניות הקלאסיות שלו, וכך קיבלו אחדות מ-104 הסימפוניות שהלחין כינויים כגון: סימפונית "[השעון](#)", "הצייד", "התרנגולת" וכד'.

ובסיום התקופה הקלאסית, לודוויג ואן בטהובן (1770-1827) הקדיש את הסימפוניה השישית שלו לתיאור החלמתה בכפר של נפש נסערת, וכך זכתה הסימפוניה לכינוי "הפסטוראלית" (כלומר – מחיי הכפר, מהמלה הלטינית pastor שפירושה רועה), וכדי להבהיר את תוכנם החוץ-מוסיקלי של הפרקים, הוא נתן לכל פרק כותרת, המהווה גם הוראת ביצוע: "השמחה בעקבות ההגעה לכפר – פרק זורם המתאר גם את תנועת גלגלי הכרכרה", "ליד הנחל – פרק איטי המתאר את פכפוך המים וקריאות הצפורים", "מסיבה בכפר – פרק ריקודי, ובו חיקוי של תזמורת כפרית", "סערה – פרק דרמטי מאוד ובו חיקוי של רוחות ורעמים", "הודיה – מעין שיר תודה (ללא מילים) עם שוך הסערה".

[פרק מס' 4](#)

[פרק מס' 5](#)

[פרק מס' 5 עם תמונות מהסרט "פנטזיה"](#)

דוגמאות מפורסמות מאוד מהרומנטיקה הן: "הסימפוניה הפנטסטית" מאת הקטור בֶּרְלִיֹז (1803-1869) - סיפור אוטוביוגרפי-דמיוני של הזיות המלחין על אהבתו הנכזבת לשחקנית שדחתה אותו, נקמתו בה, ועונשו על כך;

[פרק מס' 2 – "הנשף"](#)

[פרק מס' 1 – "חלומות-יסורים" - לכוריאוגרפיה של ליאונרד מאסינ](#)

"תמונות בתערוכה" מאת מוֹדֶסְט מוֹסוֹרְגֶ'סְקִי (1839-1881) – מעין סוויטה רומנטית הממחישה בצלילים את ביקורו של צופה בתערוכת ציורים, ובה תיאור של הצופה ורגשותיו בעברו בין 10 תמונות שונות, שכל אחת מהן קמה לחיים בצלילי המוסיקה;

[תמונות בתערוכה: שמואל גולדנברג ושמיל](#)

[הצייר ויקטור הרטמן (1834-1873) היה חברו הקרוב של המלחין מודסט מוסורגסקי. לאחר מותו ארגנו חבריו לזכרו תערוכה של ציוריו, מהם בחר מוסורגסקי לתאר עשרה ציורים בצלילי יצירתו "תמונות בתערוכה."]

הסוויטה הבארוקית

הסוויטה התחילה להתפתח בתקופת הרנסאנס והמשיכה את התפתחותה גם בתקופת הבארוק. מקור השם של הסוויטה הוא "מעקובת"- כלומר הקטעים עקבו אחד אחרי השני. זוהי יצירה כלית הכוללת שרשרת של ריקודים בעלי אופי מנוגד באופי ובמשקל- זוגי ואי-זוגי, שמקורם מעמים שונים באירופה. בריקודי הסוויטה החלו להתגבש עקרונות ראשוניים של הבלט הקלאסי. כמו גו זקוף, איפוק, turn-out וחזית מודגשת לקהל. הסוויטה באה לעולם בשעת מפנה שחל בתולדות המוסיקה בסוף המאה ה-16, כשמוסיקה קולית מקהלתית הגיעה לשיא ומכאן מלחינים רבים פנו לעולם הריקוד.

דוגמא לניגודים בסוויטה בארוקית

ריקודי חובה בסוויטה הבארוקית:

אלמנד: ריקוד גרמני, זוגי, אופי: איטי/רציני/כבד, טמפו: איטי.

קורנט: ריקוד צרפתי, אי זוגי, אופי: קפיצות/ריצות/פנטומימה, טמפו: מהיר.

סרבנד: ריקוד ספרדי, אי זוגי, אופי: איטי, טמפו: איטי.

גינ: ריקוד אנגלי, זוגי, אופי: מהיר/זריז, טמפו: מהיר.

ריקודי רשות לדוגמא:

מנואט: ריקוד צרפתי, אי זוגי, אופי: צעדים קטנים וזעירים, טמפו: מתון.

ראשיתו של המנואט במחצית השנייה של המאה ה-17 כריקוד כפרי בצרפת. משם הוא הובא לחצרו של המלך לואי ה-14 ושל האריסטוקרטים האחרים, ומשם התפשט לחצרותיהם של האצילים בכל רחבי אירופה. עקב כך, המנואט, כריקוד, הפך לסמל של טעם איכותי והוכנס לתוך רשימת הריקודים המובחרים המהווים את הסוויטה.

ריקודי רשות נוספים לדוגמא: בורה, גבוט, פולונו.

ריקודי רשות התחלפו מסוויטה לסוויטה.

ישנם עוד ריקודי רשות רבים.

הסוויטה הרומנטית

ברומנטיקה הסוויטה היא רצף של קטעים היוצרים סיפור ("אגם הברבורים", "מפצח האגוזים", "היפיה הנמה") ומופעי ריקודים עממיים וריקודי הסוויטה במהלך היצירה - סוויטה בתוך סוויטה. הרומנטיקה היא תקופה בה חשוב הסיפור והתוכן על פני המבניות. צ'ארדש, ריקוד נאפוליטני, מזורקה, ריקוד ספרדי ("אגם הברבורים"), ריקודים רוסי וסיני ("מפצח האגוזים") - אלה הן דוגמאות מצוינות לריקודים עממיים בתוך הבלטים. דרך ריקודי העמים ניתן ביטוי לנושא הלאומיות בבלטים. המוסיקה נכתבה בסגנון פולקלוריסטי והשתמשו בתלבושות מסורתיות שהבליטו את הלאומיות באופן עוד יותר חד.

סוויטה "[היפהפייה הנמה](#)"

אגם הברבורים:

ריקוד ספרדי - ארץ מוצא ספרד, משקל 3/4, תזמור: כלי נשיפה מעץ, כלי נשיפה ממתכת, תוף מרים, כלי קשת, קסטנייטות. לאורך כל הריקוד יש אוסטינטו. הניגודים בדינמיקה חזקים: דוגמא בתחילת הריקוד האוסטינטו בכלי קשת ובקסטנייטות עובר מ-*ff* (פורטיסימו) ל-*p* (פיאנו) המפעם: *Allegro non troppo*. בסוגריים צ'יקובסקי כותב: בקצב הבולרו. המלודיה מתפרסת על מנעד רחב. יש שימוש גם בסטקטו (האוסטינטו, המנגינה בכלי נשיפה מעץ) אבל גם בלגטו כשהמנגינה בכלי הקשת.

צ'ארדש - ארץ מוצא הונגריה, תזמור: כלי נשיפה מעץ, כלי נשיפה ממתכת, תופים, כלי קשת.

חלק ראשון: משקל 4/4 בטמפו איטי, מלא גאווה ופרזנטציה. היה מורכב מצעדים עם הרמות רגליים.

חלק שני: משקל 2/4 בטמפו מהיר מאוד. קופצני, מלא שמחת חיים ועליז. בשני החלקים ישנן סינקופות.

ריקוד נאפוליטני - ארץ מוצא איטליה, משקל זוגי 4/4, תזמור: כלי נשיפה מעץ, כלי נשיפה ממתכת, תופים, כלי קשת. לאורך חלק א' יש אוסטינטו תזמורתי כשחוצצרה היא הסולנית. בחלק ב' של הריקוד האוסטינטו נעלם, בדינמיקה ישנו קרשנדו תזמורתי, שמגיע לשיא בקודה. המפעם: *Allegro moderato*, המלודיה מתפרסת על מנעד רחב כשלאורך הריקוד יש שימוש גם בסטקטו וגם בלגטו.

מזורקה - ארץ מוצא פולין, הוא ריקוד כפרי שנקד עם נעלי עקב ומגפיים ולכן יש הרבה רקיעות על הרצפה. לריקוד אופי קצבי, קופצני ומלא מרץ וחיים עם משקל 3/4, המפעם יכול לנוע מבינוני עד מהיר. תזמור: כלי נשיפה מעץ, כלי נשיפה ממתכת, תופים, כלי קשת.

חלק א' חגיגי, מלא חיים, מבוצע ב-*f*, התזמורת מנגנת בטוטי.

חלק ב' הרבה יותר עדין, אוורירי, מבוצע ב-*mp*, מנגנים כלי נשיפה מעץ וכלי קשת.

מפצח האגוזים:

ריקוד סיני - ריקוד "התה", משקל 4/4, מפעם: Allegro moderato, תזמור: כלי נשיפה מעץ, פעמונים, כלי קשת, חליל מנגן סולו. ישנו אוסטינטו לכל אורך הריקוד.

הריקוד קליל, קופצני, מהיר ועליו, מבוצע בסטקטו. דינמיקה: אין ניגודים. מלודיה - ישנו שימוש בצלילים מאוד גבוהים בגלל החליל.

ריקוד רוסי - "טרֶפֶק", משקל 2/4, מפעם: Molto vivace (מהיר מאוד), תזמור: כלי נשיפה מעץ, כלי נשיפה ממתכת, תופים, כלי קשת. דינמיקה: מלאה בניגודים וסינקופות.

ריקוד מלא שמחת חיים, מהיר מאוד. מבוצע במגפיים וכובע מיוחד בשם "קוקושניק" לבנות. הרבה מאוד תנועות לקוחות מה"טרפֶק" העממי המקורי.

הולדת הקונצ'רטו* בבארוק – המוסיקה כתחרות

*בתרגום חופשי מאיטלקית: concerto = מצטרפים לתחרות.

תזמורת, ומוסיקה מיוחדת לה, הופיעו בראשית תקופת הבארוק (מאה 17), כהרחבה של [מוסיקה קאמרית](#). ההרכבים להם הולחנה כמעט כל המוסיקה הקאמרית באותם ימים כללו 1-3 כלים מלודיים (- שנועדו לנגן מלודיה = מנגינה) במנעד גבוה (כמו: כינור, חליל, חלילית, אבוב), יחד עם "קבוצת בס" שכללה כלי מלודי במנעד נמוך (כמו: צ'לו, קונטרבס, בסון) וכלי הרמוני (צ'מבלו, אורגן, תיאורבו = לאוטה-בס). כך נוצר כבר בתוך ההרכב הזה מגוון של יחסים מוסיקליים בין שתי קבוצות – קבוצת הכלים המלודיים הגבוהים מול קבוצת הבס. היחסים כללו: קטעים של מנגינות (בקול אחד או ב-2-3 קולות) עם ליווי של קבוצת הבס כרקע ותמיכה; או דו-שיח בין הקבוצות; או מעין תחרות ביניהן; או משחקי חיקוי והשלמה ביניהן.

אותו רעיון מוסיקלי התרחב, כשקבוצת הכלים המלודיים הגבוהים כללה עדיין 2-4 כלים במנעד גבוה, אך קבוצת הבס הורחבה להרכב שכלל כ-12-15 כלי קשת (6-7 כינורות בשתי קבוצות, 2-3 ויולות, 2-3 צ'לי, קונטרבס) וכלי הרמוני. זו היתה התזמורת בראשית דרכה. יצירה להרכב כזה נקראה קונצ'רטו גרוסו (באיטלקית: *grosso* = גדול/שמן), כינוי מתאים ליצירה שהיא מעין תחרות בין שני גופי ביצוע.

ואכן, בהרכב זה נוצרה תחרות באופן בולט. המלחינים ביססו את אופיו של כל אחד משני גופי הביצוע בנושא מוסיקלי מיוחד לו: התזמורת, אשר מייצגת ציבור בעל אופי אחיד, קיבלה נושא מוסיקלי פשוט וברור במנגינה ובקצב שלו, ששימש כמעין פזמון חוזר, שכל התזמורת מנגנת אותו בקצב אחיד בו-זמנית, כלומר – במרקם רב-קולי [הומופוני](#). ואילו הקבוצה הקטנה של כלים מלודיים קיבלה תפקיד זורם ופתוח בעל אופי משחקי, כמעט מאולתר, שמדי פעם מבליט כל אחד מן הכלים בפני עצמו, ורוב היצירה הם מנגנים מעין "רב-שיח" של חיקויים והשלמות ביניהם במרקם רב-קולי [פוליפוני](#).

במקביל לקונצ'רטו גרוסו, התפתח, כווריאציה של הרעיון, הקונצ'רטו סולו (באיטלקית: *sol* = לבד). בִּזְיֶאֲרָה (סוּגָה – סוג יצירה) זה מנוצלת התזמורת כליווי, כרקע, כתחרות, כניגוד וכשלמה לנגינת כלי אחד ויחיד. גם כאן שני גופי ביצוע, אלא שכאן הניגוד ביניהם גדול ומוחשי עוד יותר מאשר בקונצ'רטו גרוסו: האמירה המאוחדת של התזמורת עומדת מול האמירה האישית של נגן הכלי הבודד, אשר נותן ביטוי לכל יכולותיו האמנותיות והטכניות בנגינה. בקונצ'רטו הקלאסי (מאה 18) החלו להוסיף בסוג זה של קונצ'רטו קטעים שבהם משתתקת התזמורת ומפנה את הבמה לאלתור של הסולן על הנושאים המוסיקליים של היצירה.

המשותף לשני סוגי הקונצ'רטו הוא מבנה תלת-פרקי, שבו סדר המִפְעָמִים (באיטלקית: *tempo* – זמן / מידת מהירות) של הפרקים הוא: מהיר – איטי – מהיר.

החל בתקופה הקלאסית (אמצע מאה 18) ועד היום רוב הקונצ'רטי שהולחנו הם לנגן יחיד עם התזמורת, ואילו קונצ'רטי גרוסי התמעטו מאוד.

קונצ'רטו "האביב" מאת ויואלדי

אנטוניו ויואלדי (1678-1741), מגדולי מלחיני תקופת הבארוק באיטליה, נודע כיוצר פורה בעל דמיון עשיר, הומור שנון ושפע רעיונות מקוריים חדשניים. ב-1723 פרסם 12 קונצ'רטי בקובץ שכתרתו היתה "הניסוי בהרמוניה ובהמצאה" ("Il cimento dell'armonia e dell'inventione"). ארבעת הקונצ'רטי הראשונים בקובץ היו הניסוי המעניין ביותר של ויואלדי, משום שהם הולחנו על פי ארבע סוגיטות ספרותיות, שויואלדי עצמו כתב, כל אחת מהן מוקדשת לאחת מארבע עונות השנה. מחזור זה של ארבעה קונצ'רטי לכינור עם תזמורת כלי קשת וצימבלו, נודע כקונצ'רטי "ארבע העונות", ונחשב ליצירתו המפורסמת והאהובה ביותר של ויואלדי. קונצ'רטי אלה מהווים אחת הדוגמאות המפורסמות של מוסיקה תוכניתית (= מוסיקה אינסטרומנטלית המבוססת על תוכן חוץ-מוסיקלי). ואכן ויואלדי טרח לוודא שהמוסיקה תבוצע תמיד כך שתמחיש את הטקסט של הסוגיטות הספרותיות באופן צמוד, כאשר הכניס את משפטי הטקסט אל תוך ספר התווים ככותרות לקטעי המוסיקה המתארים את תוכנם.

פרק ראשון – Allegro (עירני, אנרגטי, שמח)

בהתאם למבנה התלת-פרקי של קונצ'רטו-סולו בארוקי, הפרק הראשון הוא מהיר למדי ותוסס. הוא מציג באופן ניגודי ברור את התזמורת, באמצעות הנושא הפשוט המיוחד לה, אשר הופעתו כ"פזמון חוזר" בפרק הקנתה לו את הכינוי ריטורנלו (Ritornelo באיטלקית: קטע חוזר); ומולה – הכינור בקטעי סולו מרשימים – במגוון התחושות, צבעי הצליל והטכניקות הווירטואוזיות שהוא מציג.

המוסיקה של פרק מסוים זה הותאמה לטקסט (עברית: גליה רגב):

בא האביב והביא שמחה בכנפיו,

הציפורים מקדמות את פניו בשיר עליז,

והפלגים, אשר ליטפם משב צפירי-הבוקר,

זורמים ברחש פכפוך מתוק.

עתה התכסו השמים עננים אפלים,

על בואם הכריזו ברק ורעם.

אך כאשר נדם קולם, שבות ציפורי-השיר

למלא את האויר בזמרתן.

ניתן לשמוע בבירור את חלוקת הטקסט:

נושא הריטורנלו של התזמורת, הפותח את הפרק, הוא למעשה ריקוד כפרי עליז ושובב אשר מכריז: "בא האביב והביא שמחה בכנפיו". הנושא מורכב משני משפטים מוסיקליים, שכל אחד מהם חוזר פעמיים (בהקלטה שבקישור נמשך כ-30 שניות).

מיד בעקבותיו נכנס הכינור הסולן בדיאלוג עם הכנר הראשון של התזמורת, אשר יחד מהווים את "הציפורים המקדמות את פניו (של האביב) בשיר עליז" (עד 1: 03 ד').

לאחר שיחת ציורים כינורית זו, חוזר בקצרה חלקו השני של הריטורנלו - ריקוד האביב (עד 1: 10 ד');

ומיד בעקבותיו עוברת התזמורת לאפיזודה תיאורית קצרה, בתנועת צלילים נמוכים ומופנמים של "הפלגים, אשר ליטפם משב צפירי-הבוקר, זורמים ברחש פכפוך מתוק" (עד 1: 32 ד');

ושוב תזכורת קצרה של "הפזמון החוזר" התזמורתי מחזירה את שמחת ריקוד האביב (עד 1: 39 ד');

אך "עתה מתכסים השמים עננים אפלים, על בואם הכריזו ברק ורעם" באפיזודה תיאורית נוספת, בדיאלוג בין התזמורת לסולן, כשהתזמורת מתקדרת לפתע באקורדים מתוחים, כהים וסוערים, להם עונה הכינור הסולן בחיקויים מהירים ועוצמתיים מאוד של סערת רוחות וגשם, להם עונה התזמורת באקורדים זועמים של ברקים ורעמים (עד 2: 04 ד');

ובאותה פתאומיות שפרצו הסערה והגשם, כך הם נעלמים, כשהתזמורת שבה להזכיר בקצרה את הריטורנלו של ריקוד האביב (עד 2: 13 ד');

ו"כאשר נדם קולם (של הרוחות והרעמים), שבות ציפורי-השיר למלא את האוויר בזמרתן" - הכינור מקבל אפיזודה קטנה ונחמדה שמתארת בצלילים מתמשכים ומטפסים בזהירות, ציפור המגיחה לאיטה ממחבואה ומבצעת "ניסוי ציורים" איטי, שאליו מצטרף ציורה של ציפור נוספת בנגינת הכנר הראשון של התזמורת, עד שהן אוגרות יחד די אומץ לציף בקול רם ושמח (עד 2: 29 ד');

וזמרתן כמובן מצרפת אליה שוב את ריקוד האביב הכפרי של התזמורת, עימה מנהל עתה הכינור הסולן דיאלוג - של שירת ציפור שמחה מול ריקוד כפרי שובב אשר מסיים את הפרק (14: 3 ד').

פרק שני - Largo e pianissimo sempre (מתון-רחב ושקט מאוד כל הזמן)

הטקסט של פרק זה:

השיבולים באחו הפורח נעות באדוות זעירות, ועלי העצים מאווישים קלות.

רועה העצים מנמנם,

וכלבו הנאמן שומר עליו.

בפרק אמצעי איטי זה, יצר ויואלדי תיאור קצרצר של התמונה המתוארת בטקסט, באמצעות חלוקת תפקידים בין 3 כלים:

קבוצת הכינורות של התזמורת, בתנועה זעירה קבועה, כמעט לא מורגשת, מציירת בצלילים את "השיבולים באחו הפורח נעות באדוות זעירות, ועלי העצים מאווישים קלות".

אליהם מצטרפות הוויולות של התזמורת, בעלות הצליל העבה והמעט מחוספס יותר, ב...נביחות קצובות, על ידי צמדי צליל חוזר, של "כלבו הנאמן (של הרועה הישן) שומר עליו".

קבוצות כלים אלו מתמידות כל אחת בתבנית התיאורית שלה לאורך כל הפרק ללא שינוי.

ומעליהן מתענג לו הכינור הסולן - "רועה העזים המנמנם" - על חלומות פז, במנגינה חלומית מתוקה ורגועה. כל הפרק בנוי מחזרה כפולה על מנגינת החלום, כאשר על פי מסורת הבארוק, בעת השמעתה החוזרת, הנגן הסולן מאלתר עליה קישוטים מלודיים כיד דמיונו וכטוב טעמו. (עד 41: 5 ד')

פרק שלישי – Danza pastorale (ריקוד פֶּסְטוֹרָלִי pastor באיטלקית: רועה; פסטורלי – כפרי "מחיי הרועים")

הטקסט של פרק זה:

לצלילי זמרתה הכפרית העליזה של חמת-החלילים,

רוקדות הנימפות עם הרועים המאוהבים.

פניהם מאירים בזוהר אביבי.

גם בפרק מסיים-מהיר זה, מחלק ויאלדי תפקידים: הפעם התזמורת היא חבורת הרועים המאוהבים, והריטורנלו שלה הוא הריקוד שלהם, כשכלי הקשת הנמוכים – ויולות וצילי מלוויים את הריקוד בצליל מתמשך ומזמזם לאורך כל המנגינה, כחיקוי לצליל הנמוך המתמשך של חמת-החלילים.

ואילו קטעי הסולו של הכינור מציגים את ריקודן הקליל והמרחף של הנימפות.

[קישור](#) להאזנה לקונצ'רטו – בביצוע הכנר אנדרו מנזה עם תזמורת הבארוק אמסטרדם בניצוח טון קופמן:

ביצוע מחולי (להעשרה בלבד) - קוריאוגרפיה מאת [רולן פטי](#).

קונצ'רטו ברנדנבורגי / באך Brandenburg concerto / Bach

בהקשר ליצירת המחול

"גרוסלנד" / מאגי מרן Groosland / Maguy Marin

באך כתב סדרה של 6 קונצ'רטי גרוסי אותם הקדיש למרקזי ברנדנבורג, ומכאן שמם.

היצירות נכתבו בין השנים 1718-1720, בהיות באך בברלין, אך הוקדשו למרקזי מברנדנבורג בשנת 1721, עת שהה באך בעיר קת'ן Köthen.

כל אחד מ-6 הקונצ'רטי הברנדנבורגיים כתוב להרכב שונה של כלים. באך משתמש בהם כמעין "מעבדת ניסויים" לבדיקת מגוון של יחסים בין קבוצות קאמריות הומוגניות או הטרוגניות מבחינת תזמור של כלי קשת, נשיפה וצ'מבלו מול התזמורת.

בריקוד גרוסלנד השתמשה מאגי מרן בקונצ'רטי מס' 2 ומס' 3.

קונצ'רטו מס' 2 מציג קבוצה קאמרית של חצוצרה, חלילית, אבוב, כינור ומולם תזמורת מיתרים וצ'מבלו. קונצ'רטו מס' 3 מציג תזמורת קטנה של 10 כלי קשת עם צ'מבלו שבקטעים מסוימים מתוכו מתבלטים 3-4 נגנים כקבוצה קאמרית, בליווי יתר ההרכב.

האופן בו מרן משתמשת במוסיקה מייצג את הגישה לפיה המוסיקה מהווה השראה לכוריאוגרפיה מבלי להתייחס באופן הדוק למבנה, לתוכן או לכל פרט ופרט.

המיוחד ביצירת מחול זו הוא הפער האסוציאטיבי בין הרושם המוסיקלי המתקבל לשמע היצירות, לבין ההתרחשות הויזואלית על במת המחול: המוסיקה משדרת בעיקר קלילות ועדינות (עקב התרחשות אינטנסיבית של צלילים עוקבים במקצבים מהירים מאד), לבין ההופעה ה"שמנה" במיוחד של הרקדנים.

אפקט זה של אנשים שמנים מושג על ידי מעטפת ספוגית המכסה את כל הגוף של הרקדנים (מכאן שם הריקוד, groos = שמן, Groosland = ארץ השמנים).

לכאורה – סתירה. אלא שמארן מצליחה לשכנע ש"אנשים שמנים" יכולים להיות מאד קלילים ומאד חינניים בסוג של פרודיה קלילה על ההתנהגות והגינונים של האצולה הבארוקית, לדוגמא: קידות ומחוות חיזור הלקוחים ממחולות הארמון.

ליצירת המחול גרוסלנד 5 פרקים:

1. כל הלהקה, לבושים בגדים כחולים (בסגנון "פועלים"). מפעם – מהיר, אלגרו.

2. דואט גבר ואישה, בסופו הגבר "מפשיט" את האישה מבגדיה, נותרת אישה שמנה "עירומה". מפעם - מתון, אנדנטה.

3. קווארטט של 4 גברים, מפעם - מהיר, אלגרו.

4. נשות הלהקה, "עירומות", שמנות במפגין, קלילות בתנועה. מפעם – מהיר, אלגרו

מעבר קצר בכינור סולו בליווי צ'מבלו.

5. כל הלהקה "עירומים", בפרק המהיר והתוסס ביותר. מפעם – מהיר, אלגרו

החלוקה לפרקי הריקוד היא על פי פרקי שני הקונצ'רטי (בקונצ'רטו מס' 3 אין פרק שני – איטי, אלא מעבר הרמוני קצרצר לצ'מבלו, שמקובל לעתים לבצעו עם אלתור קצר בכינור).

סיכום

יצירה זו מביאה לביטוי גישה לפיה המוסיקה מהווה השראה לכוריאוגרפיה. מאגי מארן חיברה ביצירתה שתי יצירות שונות לצרכי הקומפוזיציה שלה.

הבחירה בקטעים מוסיקליים בעלי אופי קליל ועדין ונגינתם לרקדנים "שמנים" יוצר חיבור גרוטסקי למראה, אך מתפתח לתובנה אנושית חיובית ומענגת לגבי זכותו ויכולתו של כל אדם לרקוד להנאתו ללא קשר ל"מגבלה" של מראה או משקל.

כמו כן מדגימה יצירת מחול זו את האפשרות המכוונת להינתק ממבנה היצירה המוסיקלית, מתוכנה או מפרטים אחרים, וליצור מחול בהשראת המוסיקה באופן חופשי ואסוציאטיבי.

כלי נגינה בתזמורת

קיימות 4 משפחות כלי נגינה עיקריות:

כלי מיתר- קשת ופריטה

כלי מקלדת

כלי נשיפה מעץ וממתכת

כלי הקשה

1. כלי מיתר

כלים שצלילם מופק מתנודות של מיתר. כלי המיתר מתחלקים למשפחות שונות עפ"י אופן הפקת הצליל.

משפחת כלי הקשת: כינור, ויולה, צ'לו וקונטרבס.

משפחת כלי הפריטה: נבל, ציטר, לאוטה וגיטרה.

אנו נתמקד בכלי הקשת.

גבהי הצליל של כלי הקשת ניתנים להקבלה לגבהי קולות האדם. הכינור- סופרן, הויולה- אלט, הצ'לו- טנור והקונטרבס- בס.

כינור - משמש כגרעין התזמורת הסימפונית כמו גם ככלי סולן. זהו גוף תהודה חלול מעץ מצופה לכה ובקצהו צוואר ארוך המשמש לוח לארבעה מיתרים מתוחים. פרופורציות הכינור נקבעות מתוך שיקולים אקוסטיים והוא מורכב משבעים חלקים שונים. בתחילה היה לכינור צליל כהה וחרישי משום שמיתריו היו עבים וחיבורם לגוף הכלי היה רופף. בהמשך, מתוך דרישה לצליל מלא, בהיר ומבריק מצד מלחינים כמו ויואלדי, הוא עבר שכלולים למיתרים דקים ומתוחים יותר. בעקבות שינויים אלו הושגה רמת ביצוע גבוהה יותר, הן מבחינה טכנית והן מבחינת ההבעה. בתחילת המאה ה-18 החלו באחיזה מתחת לסנטר ואח"כ הוספו גם שינויים בקשת: אורכה ורוחבה גדלו והיא נעשתה קעורה וחזקה יותר. שיאה של הוירטואוזיות בכינור היתה במאה ה-19 ביצירותיו של ניקולו פגאניני שיצירותיו לכינור הן מבריקות וקשות לביצוע.

ויולה - מוחזקת תחת הסנטר כמו כינור. כלי אלט. גדולה מעט מהכינור ובעלת צליל רך ועדין. התפתחותה דומה למהלך ההתפתחות של הכינור אך מעולם לא זכתה לאותה הכרה ככלי סולן היות והיא חסרה את גמישות המעברים ואת הברק הצלילי של הכינור.

צ'לו - מושען כנגד הרצפה. גודלו כפול בערך מגודל הכינור ויוצר תהודה עשירה. לראשונה הופיע במאה ה-16 אך רק מראשית המאה ה-17 החל להיות כלי חשוב בתזמורת. אחרי ראשית המאה ה-18 כמעט כל מלחין כתב יצירה לצ'לו.

קונטרבס - מושען כנגד הרצפה. בעל הצלילים הנמוכים ביותר במשפחת הכינורות. צלילו מעומעם במקצת ולכן לא מתאים ככלי סולו אך בו משתמשים לנגינת הצלילים הנמוכים ביותר.

2. כלי מקלדת

בני משפחה עיקריים הם צ'מבלו, פסנתר ואורגן (עוגב). כולם חוץ מהאורגן מכילים מערכת מיתרים דמוית נבל הנמצאת בתוך ארגז ולוח תהודה להגברת התנודות. הפקת הצליל נעשית בפעולה מכאנית מורכבת המתחילה בקלידי המקלדת וכוללת מוטות הנעים בפעולת מנוף.

צ'מבלו - היה הנפוץ ביותר במאות השבע עשרה והשמונה עשרה. תמך בהרמוניה וחיזק אותה ושימש ככלי סולן. בצ'מבלו אין אפשרות לשלוט בעוצמת הצליל באמצעות הקלידים. הצליל מופק על ידי פריטה על המיתרים באמצעות מפרט.

הפסנתר - בעל המנגנון המורכב ביותר. פטישים מכוסי עור או לבד מכים במיתרים ואז יש להרחיקם מהם כדי שלא יאטמו את הצליל. לכן כולל הפסנתר מנגנון רתיעה המחזיר את הפטישים למקומם. בפסנתר, בניגוד לצ'מבלו לדוגמה ניתן לשלוט בעוצמתו ההתחלתית של כל צליל באמצעות מגע האצבע בקליד ומכאן שמו 'פיאנו-פורטה', חלש-חזק. לפסנתרנים תפקיד חשוב בנגינת סולו, ליווי שירים ובנגינת מוסיקה קאמרית. הפסנתר מצויד בשתי דוושות- בימנית אפשר להאריך את הצליל ובשמאלית להחליש את עצמת הצליל.

אורגן - אחד הכלים העתיקים בעולם וגילו עולה על 2000 שנה. באורגן יש מאגר אוויר ואמצעי כלשהו להזרמת האוויר אל מבחר קנים בגדלים ובצורות שונות. קנים אלה קובעים את גובה הצליל וגווניו. כיום נעשית הזרמת האוויר באמצעים חשמליים אך בעבר השתמשו במפוח רגל או בשיטות מכאניות אחרות. לרוב האורגנים יש מערכת של דוושות רגליים ולפחות שתי מקלדות ידיים. האורגנים שונים מאוד זה מזה כאשר גודלו ואפשרויותיו של אורגן מסוים קשורים לתקופה שבה נבנה ולסגנון המוסיקלי שהיה נהוג באותה תקופה. אורגן הבארוק הוא המוכר ביותר ואידיאלי לנגינת יצירות של באך. בתקופה הקלאסית ירד מעמד האורגן אשר שב ועלה בתקופה הרומנטית, אך לא כמו בתקופת הבארוק היות ובינתיים העדיפו המלחינים כלים בעלי יכולת שליטה והבעה גדולה יותר משאפשר להשיג באורגן.

3. כלי נשיפה

מעץ

הצליל מופק ע"י תנודות של אוויר בתוך קנה. ברוב הכלים הקנה הוא גוף תהודה הקובע את גובהו של הצליל. הבולטים במשפחה זו: חלילית, חליל, קלרינט, אבוב, בסון, סקסופון.

כלים אלה היו עשויים בעבר מעץ ומכאן שמם. כיום חלקם עשויים מתכת או חומר פלאסטי. בכלם קבועים חורים לאורכם וע"י סתימה ופתיחה של החורים משתנה אורכו של עמוד האוויר וכך גם גובה הצליל. ככל שיותר חורים רצופים סתומים הצליל נמוך יותר.

הפקת הצליל נעשית באופנים שונים. למשל, בחליל - נשיפה דרך פומית בקצה הקנה. שפתי החלילן מעצבות את זרם האוויר. בחלילית - נקדח סדק בפומית המעצב את עמוד האוויר והנגינה פשוטה יותר. הלשונית רוטטת ומחוללת תנודות בעמוד האוויר.

חלילית - החלילית הגבוהה ביותר נקראת סופרינו ואחריה סופרן, אלט, טנור, באס ובאס עמוק. קל להפיק צלילים מהחלילית אך השימוש באצבעות אינו תמיד פשוט.

חליל - גוף החליל נעשה גלילי וראשו נעשה חרוטי בצדו הפנימי, כדי ליצור צליל מלא וצלול. החורים הוגדלו והפיקו צליל חזק ועשיר יותר. מערכת מגופות מכוסות לְבָד, המופעלות באמצעות מנוף, מקלה על האצבוע.

קלרינט - צורתו גלילית ומתרחבת בקצה התחתון למעין פעמון. הפומית מכילה לשונית בודדת המחוברת לקצה העליון. הקלרינט מקובל כאחד הכלים הטיפוסיים של ה'כליזמרים' היהודיים במזרח אירופה. במאה ה-20 הפך לכלי חשוב בנגינת ג'אז.

אבוב - לאבוב צורת חרוט עם פעמון מתרחב בקצהו. הפומית מכילה לשונית כפולה המוחזקת בין השפתיים. בתקופת הבארוק נכתבו יצירות רבות לאבוב.

בסון - צורתו כחרוט עץ מקופל לשניים והפומית דו לשונית. לאורך השנים נעשו ניסויים לשימור צלילו של הבסון אך גם כיום הוא מסורבל לנגינה. מלינים מעטים כתבו יצירות לבסון. עיקר חשיבותו הוא בתחום צלילי הבס בתזמורת.

סקסופון - בן כלאיים שצורתו חרוט כאבוב אך פומיתו חד לשונית כקלרינט. לכן הוא מסווג ככלי עץ למרות שהוא עשוי מתכת. הסקסופון הומצא בשנות הארבעים של המאה ה-19 ע"י בונה כלים בלגי אדולף סאקס. הוא מצוי בעיקר בתזמורות צבאיות, בלהקות של מוסיקה לריקודים ובסגנון הג'אז.

כלי נשיפה ממתכת

כלים אלו בנויים מצינור ארוך, שהאוויר הרוטט בתוכו יוצר צלילים עשירים בגוהים המעניקים לצליל את הגוון הבהיר אך מלא האופייני לכלי מתכת. הנגינה נעשית כשהנגן לוחץ את שפתיו אל פומית המחוברת בקצה הצינור ונושף. הרטיטה של השפתיים גורמת גם לאוויר בכלי לרטוט והצליל יוצא מצידו האחר של הצינור המתרחב למעין פעמון. לצורת הכלי יש השפעה על צלילו: כלי רחב ייתן צלילים נמוכים יותר. גם לצורת הפומית יש השפעה על הצליל - פומית שטוחה יחסית (חצוצרה, טרומבון) תיתן צליל מבריק. פומית עמוקה (טוֹבָה קרן) תיתן צליל רך יותר.

לרוב הכלים יש מערכת של שסתומים. לחיצת השסתום פותחת מעבר אויר אל צינורית שהיתה סגורה, עמוד האוויר מתארך והצליל יורד.

החצוצרה: עשויה צינור גלילי דק, המתרחב ברבעו האחרון לצורת פעמון. לחצוצרה שלושה שסתומים. הכלי גמיש בביצועיו ומפיק צלילים בהירים ומלאים. אפשר להכהות את הצליל ע"י שימוש בעמעמים המוכנסים לפי הפעמון. את רבגוניותה של החצוצרה מנצלים היטב במוסיקת הג'אז.

קרן : צינור הקרן צר וארוך במיוחד ומתרחב בקצהו לצורת פעמון דמוי משפך. לקרן ארבעה שסתומים. לקרן צינור קצר בו משתמשים לצלילם גבוהים ומבריקים ואילו כאשר משתמשים בצינור המלא הכולל בתוכו צינורית נוספת מפיקים צליל חם ואפל. הנגן משתמש בידו הימנית כדי לתמוך בפעמון או כדי לעמעם את הצליל ע"י שליחת היד לעומק הפעמון.

טרומבון : לטרומבון צינור גלילי כשבשלישו האחרון הוא מתרחב לצורת פעמון. צלילו עשיר ורב עוצמה. על הטרומבון מחלק, שעל ידי הסעתו ממלאים את הצלילים העיליים. החלקת המחלק תוך כדי נשיפה תיצור רצף צלילים האופייני לטרומבון.

טובה : הטובה היא הנמוכה בכלי המתכת. יצא לה שם של "פיל מוסיקלי" אך לא תמיד היא כבדת הליכות ואפשר לנגן בה בחן ובזריזות.

5. כלי הקשה

כל הכלים המשמיעים צליל כשמקישים בהם ביד או במכשיר כלשהו. יש שני סוגים של כלי הקשה :

אידיופונים (אידיו- עצמו פון-קול) עשויים מחומרים מהדהדים המפיקים קול מעצמם.

ממבראנופונים- תופים למיניהם שעליהם מתוח עור.

כל כלי ההקשה כוללים כלים המפיקים צלילים מוגדרים בגובהם (מכוננים) וכלים המפיקים רעשים לא מוגדרים בגובהם.

ממבראנופונים מכוננים : טימפאני - תופי דוד. בנויים מיכל מתכת בצורת חצי כדור שעל פניו מתוחה יריעת עור המהודקת למסגרת בחישוק עץ. ניתן לשנות את מתח העור באמצעות ברגים או דוושות וכך לשלוט בגובה הצליל. מוצאם בתופי דוד צבאיים ובימינו משתמשים בהם בתזמורת בעיקר להוספת צבע ודגש במרקם היצירה המוסיקלית.

הגדול שבתופים הוא תוף הבאס שמקישים בו במקוש יחיד. גם משתמשים בתוף מרים הבנוי מחישוק עץ קטן עם עור המתוח עליו וזוגות של מצילות קטנות.

במשפחת **האידיופונים** שכיחים המצלתיים למיניהם. אלו דסקיות ממתכת דקה.

כלי הקשה נוספים מוכרים הם : המָרְאָקס, קסטנייטות, טאם טאם, משולש, קסילופון, מרימבה.

קישור "[מדריך לתזמורת לבני הנעורים](#)" מאת בנג'מין בריטן.

[היצירה בכוריאוגרפיה של רמי באר](#)

מוסיקה למחול בישראל- רן בגנו

האם בכלל צריך מוסיקה מקורית לעבודת מחול? הרי גם מוסיקה מקורית וגם מוסיקה לא מקורית יכולות לשרת את הכוריאוגרף באותה מידה. כל כוריאוגרף מגדיר את המטרה ומחליט לעצמו איזה סוג מוסיקה הוא צריך. לדוגמא, ניתן לצפות שמוסיקה לא-מקורית מוכרת תעורר אסוציאציות מסוימות אצל הצופה. מוסיקה יכולה לשרת גם תקופה וגם רגש. היא יכולה לסמל משהו תרבותי. במקרים מסוימים אולי דווקא מוסיקה לא מקורית תשרת את המטרה בצורה טובה ביותר.

נועה ורטהיים תמיד משתמשת במוסיקה מקורית מאת רן בגנו המלחין שהיא עובדת איתו בערך 20 שנה.

איך מתנהלת עבודה בין מלחין לכוריאוגרף? "קודם כל", אומר רן בגנו, "כוריאוגרף צריך לשתף את המוסיקאי בנושא היצירה, בסוגיות כגון האם יש תפאורה ליצירה? האם יש בה רעיון תנועתי? האם הכוריאוגרף רוצה קטע של שקט ביצירה או שמוסיקה צריכה ללוות את כל הקטעים? הדיאלוג בין המלחין לכוריאוגרף מוביל ליצירת טרמינולוגיה- שפה של מושגי יסוד משותפים עבור היצירה."

כל אלה נותנים דימויים וסמלים שמהווים נקודת ההתחלה למוסיקאי.

הדברים הנחוצים על הבמה כדי שהיצירה תצלח:

מתח והרפיה - מתח שמיעתי הרבה יותר מפחיד ממתח ויזואלי. כשאנו רואים סרט אימה בלי פסקול זה לא מפחיד, לעומת זאת מוסיקה נשמעת מפחידה בלי שום קשר אם היא מושמעת נטו או כפסקול.

החוקים של חלל - מאוד חשוב מאיזה מקום באולם נשמיע את המוסיקה, הרושם של המאזין יהיה שונה אם המוסיקה תישמע מאחורי הקלעים, מתחת לבמה (כמו בבלט קלאסי), מאמצע האולם וכו'.

עקרון הזמן והמקום - מוסיקה היא המרכיב שמשנה מייד את תחושת הזמן והמקום. הנחת היסוד של בגנו היא שתפקיד המבצעים הוא ליצור זמן ומקום השונים מהמציאות היומיומית ולשמר אותו לאורך כל המופע.

כלי נגינה - לכל כלי יש שפה משלו ולכן היא חלק מהטרמינולוגיה. המלחין בוחר מאוד בקפדנות (לפעמים עם הכוריאוגרף ולפעמים בעצמו) איזה כלי מתאים לקטע זה או אחר. ע"י צמצום הגבולות והשפה המוסיקלית שהוא מציב לעצמו עבור יצירה מסוימת נפתח פתח לחקירה ולגילוי חדש. כמובן שהיום - בעידן הטכנולוגיה - יש הרבה שימוש באלקטרוניקה והאוריינטציה היא ממוחשבת, ובכל זאת רן בגנו תמיד נותן נגיעה של כלים קלאסיים כגון צ'לו ביצירה "[ברעש לבן](#)". לכל אורך היצירה יש שימוש בצ'לו. למשל, בקטע בו מנגן הצ'לו את המוסיקה השורשית הבסיסית ומעליו שימוש בצלילים אלקטרוניים. במקרה זה המוסיקה נותנת ביטוי לרעיון של

הכוריאוגרפית: "המופע עוסק בהתנגשות בין השקט הפנימי וההתמסרות הטוטאלית של הגוף לכוח הכבידה, לבין הרעש של הסביבה וה"באז" שקיים בתוכנו" (אתר ורטיגו).

העבודה על יצירה נמשכת הרבה מאוד זמן – כשנה - לפעמים קצת יותר ולפעמים קצת פחות. בערך חודש לפני הבכורה, כשהכול כבר נראה מוכן, הרבה פעמים משנים את סדר הקטעים ולעיתים משנים גם את המוסיקה עצמה. אצל רן ונועה זה קורה לאורך כל הדרך עד שעולים על הבמה - החיפוש והחידוד נמשך.

"האוזן הרבה יותר רגישה מהעין. את העין אפשר לרמות, את האוזן לא".

מילון מושגים במוסיקה

ארטיקולציה (articulation) – טכניקה היוצרת את "בהירות הדיבור" של המוסיקה על ידי השמעתה בצלילים מתמשכים ו/או מחוברים זה לזה, או בצלילים מזורזים ו/או מופרדים זה מזה. גם סוגי הארטיקולציה ודרגותיהם מוגדרים במוסיקה באיטלקית: לְגָטוֹ Legato – ברצף, בשילוב מתמזג. סְטַקטוֹ Staccato – מקוטע, קצר, וכו'.

גובה (pitch) - הגדרת תדירות הצליל.

גוון (timbre) – איכותו האופיינית של הצליל, המבדילה כלי נגינה מסוים או קול מסוים מאחרים.

דינמיקה (dynamic) – עוצמת המוסיקה (volume). למשל **דרגות העוצמה** מוגדרות במוסיקה באיטלקית: פוֹרְטֵה Forte – קולני (חזק), פְּאָנוֹ Piano - (שקט), פוֹרְטִיסִימוֹ Fortissimo – קולני מאוד (חזק מאוד), פְּאָנִיסִימוֹ Pianissimo - (שקט מאוד), מְצוֹ-פְּאָנוֹ Mezzo-piano - (שקט למדי) וכו'.

מעברים דינמיים – מבטאים הדרגתיות: הגברת עוצמה – קְרֶשֶׁנְדוֹ Crescendo, החלשת עוצמה – דִּימִינוּאֶנְדוֹ Diminuendo.

הומופוניה - אחידות צלילית ביוונית. מרקם רב-קולי הומופוני הוא מבנה של רקמת קולות שכל אחד מהם משמיע צלילים במרווחי גובה שונים, אבל התנועה הקצבית שלהם היא מקבילה: הם מתחילים יחד, נעים יחד ומסיימים יחד, לרוב – כמנגינה ראשית וליווי ע"י הקולות האחרים.

מוסיקה אבסולוטית - הינה מוסיקה שנובעת ממקור מוסיקלי בלבד: הצלילים ששומע המלחין בשמיעתו הפנימית – בדמיונו – המנגינות, ההרמוניות והצורות המוסיקליות בהן מתארגנים הצלילים הללו, צבעי הצליל של כלי הנגינה והקולות המשמיעים אותם, והרגשות שכל המצלול הזה מביע. זה הדרך של המלחין להעלות צלילים אלה על הכתב, ולמסור באמצעותם את רגשותיו ואת הצורות המוסיקליות שהוא חווה למאזיניו.

מוסיקה תכניתית - מוסיקה אינסטרומנטלית ששואבת את השראתה מסיפור, תמונה, או רעיון חוץ-מוסיקלי – כלומר, היא נובעת מהתייחסות לחיי אדם, לטבע, לפילוסופיה או לאמנויות אחרות. התופעה המיוחדת של מוסיקה תכניתית היא זו של העברת תוכן-לא-מוסיקלי ביצירה, באמצעות צלילים שממחישים אותו ללא מילים.

מוסיקה קאמרית - באיטלקית camera = חדר, כלומר: מוסיקה לביצוע בהרכב קטן של כלים ו/או קולות, שמתאים לסלון הבית, בלי או עם קהל של מאזינים ספורים.

מְטְרוֹנוֹם (בעברית: פֶּמְפֶּן) - מכשיר עזר לביצוע מוסיקה, המורה על המפעם בו יש לנגן קטע כלשהו ע"י הקשת מספר פעימות לדקה (BPM = Beat Per Minute), אותו ציין המלחין לצד מילות ההנחיה האיטלקיות בתחילת הקטע.

מְפָעֵם (tempo) – מידת המהירות של השמעת הצלילים - נמדדת על ידי מטרונום, על פי מספר פעמות לדקה Beat Per Minute. דוגמאות: אֶלֶגְרוֹ – (109–132 BPM); אֶדְגִּיּוֹ (55–65 BPM); לֶרְגֵּוֹ (45–50 BPM); לֵנְטוֹ (40–45 BPM); פְּרֶסְטוֹ (168–177 BPM).

משקל (meter) – תבנית יסודית המבטאת את ההתחלפות המתמדת בין פעמות מוטעמות ולא-מוטעמות. במשקל זוגי מופיעות פעמה מוטעמת ולא-מוטעמת לסירוגין, במשקל משולש מופיעות פעמה מוטעמת ו-2 פעמות לא-מוטעמות, במשקל מרובע – פעמה מוטעמת ו-3 לא-מוטעמות וכו'.

סוויטה בארוקית – מצרפתית: "מעקובת" - קטעים עוקבים. יצירה כלית הבנויה כמחרוזת ריקודים בעלי מאפיינים מנוגדים – במוסיקה, במחול ובהבעה, שמקורם מעמים שונים באירופה. בריקודי הסוויטה החלו להתגבש עקרונות ראשוניים של הבלט הקלאסי, כמו גו זקוף, איפוק, turn-out וחזית מודגשת לקהל.

סוויטה רומנטית - רצף של קטעים היוצרים סיפור, ומופעי ריקודים עממיים וריקודי הסוויטה במהלכה - כסוויטה בתוך סוויטה.

פוליפוניה - ריבוי צלילי ביוניתי. במרקם רב-קולי פוליפוני הקולות השונים עצמאיים לא רק במרווחי הגובה של צליליהם, אלא גם בתנועתם הקצבית. הם מתחילים, נעים, משתתקים, נכנסים שוב ומסיימים את תפקידם כל אחד בזמנו ובמקצבו. אין בהם קול ראשי ומשני או מלווה, אלא כולם שווים בחשיבותם, ובדרך כלל יש ביניהם חיקויים רבים, "שאלות ותשובות" וכן בניית רעיונות מוסיקליים משותפים, שקול אחד מתחיל וקולות אחרים ממשיכים.

קונצ'רטו סולו - ז'אנר לכלי סולו ולתזמורת שתחילתו בתקופת הבארוק. פירוש "קונצ'רטו" באיטלקית הוא "הצטרפות לתחרות", ואכן הז'אנר בנוי כמעין "תחרות" ודו-שיח בין הסולן לבין כל התזמורת (טוטי). הקונצ'רטו הוא ז'אנר וירטואוזי אשר בא להעמיד את הסולן במרכז ולתת לו במה להפגנת יכולותיו הטכניות והמוסיקליות. מבנהו תלת-פרקי: מהיר-איטי-מהיר.

קונצ'רטו גרוסו - ז'אנר שהתפתח בתקופת הבארוק, בו לקבוצה קטנה של כלים מלודיים מול תזמורת שלמה שמנגנים יחד ולסירוגין, על עקרון הניגודיות. מבנהו התבסס תחילה על הסונטה הכנסיתית ב-4 פרקים, אך התגבש כתלת-פרקי, כמו הקונצ'רטו סולו.

תזמור (orchestration) – א. ההרכב המבצע: תזמורת (סימפונית / קאמרית / קשת / נשיפה / פריטה בלבד וכד/), מקהלה, נגן/זמר סולן, הרכב קאמרי (מדואו עד קוינטט), הרכב ג'אז וכו'; ב. אופן הכתיבה לכל כלי - ניצול מנעד צלילי, צבעיהם, עוצמותיהם, הארטיקולציות שלהם וכו'. קולות האדם בזמרה: סופרן, אלט, טנור, בס (וגם מצו ספרן, קונטרה אלט, קונטרה טנור, בריטון).

ביבליוגרפיה

כהן י. (עריכה) – תולדות המוסיקה מימי הביניים עד המאה העשרים, מט"ח, 2012
רולי, גי. (עורך). 1997, ספר המוסיקה- מראשיתה ועד ימינו, קלאסית, עממית פופ ורוק. תל אביב:
יבנה.

Sadie, S. ed. - The new Grove Dictionary of Music and Musicians, Second Edition,
2001, New York Grove

Scholes P.A. - The Oxford Companion to Music, Oxford University Press,
London 1956